

Czas Euromajdanu, red. Robert Potocki, Marcin Domagała, Dorota Miłoszewska, Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych, Warszawa 2014, ss. 964

Czas Euromajdanu to książka o współczesnych problemach, o której w recenzjach wydawniczych zapisano: To bardzo pożyteczna i interesująca pod względem poznawczym publikacja, przybliżająca polskiemu odbiorcy wiedzę o tym, jak wygląda rzeczywista sytuacja na Ukrainie i wokół tego państwa. Autorzy wnikliwie diagnozują liczne patologie jako czynniki demodernizacyjne (biurokratyzacja, mafizacja, klanowość polityki i gospodarki, klientelizm, „szara strefa”, korupcja, lokalne antagonizmy, wzrost nastrojów nacjonalistycznych, rusofobia, indoktrynacja wojenna, ideologia odwetu), a także udział sił zewnętrznych. Analiza systemu politycznego, opartego na symbiozie oligarchii i autorytaryzmu, ukazuje jak poważne są przeszkody na drodze odbudowy wspomnianej państwowości. Ukazuje się też, że jest to tego rodzaju książka, która w niedługim czasie stanie się podstawowym punktem odniesienia nie tylko w stosunku do innych publikacji, o tej lub podobnej tematyce, lecz także podsta-

wowym opracowaniem z dziejów najnowszych Ukrainy.

Wyodrębniono w książce dziesięć części, zatytułowanych: I Rozważania ogólne; II System polityczny Ukrainy; III Postrzeżenie Eurorewolucji; IV Ruskі świat; V Secesja Krymu; VI Wojna noworosyjska; VII Percepcja zachodu; VIII *Echa Euromajdanu*; IX Pozycjonowanie Polski; X Quo Vadis, Ukraina? Swoisty wstęp do prezentacji poszczególnych zagadnień stanowi opracowanie pt. Dekonstrukcja (Euro) Majdanu. Otwierają go myśli – motta Hannah Arendt, Władimira Putina, Aleksandra Bordaja oraz Carla Friedricha von Weitsäckera, który zapisał: historię można w zasadzie pisać dopiero, gdy wszystko wydarzyło się na tyle dawno, że nie żyje już nikt, kto miałby doraźny interes w tym, jak miałyby ona wyglądać.

W opracowaniu wskazuje się, że rewolucyjne wydarzenia podczas Euromajdanu stanowią swego rodzaju punkt przełomowy w zbliżającym się już ćwierćwieczu niepodległości Ukrainy. Z perspektywy dziejów najnowszych określono je już także mianem – Majdan 3.0, w nawiązaniu swego rodzaju tradycji protestów politycznych społeczeństwa obywatelskiego. Najpierw rewolucji na Granicie (Majdana – 1990), następnie pomarańczowej re-

wolucji (Majdan 2.0 – 2004). W wydaniach tych dochodziło do swoistej „konfiguracji systemowej państwa”. W końcu 2013 r. Ukraina znalazła się w sytuacji nierozwiązanych dylematów państwa potencjalnie dysfunkcyjnego. Znalazło się ono w okresie wojennym, w konflikcie rosyjsko-ukraińskim, który zogniskował się głównie w przestrzeni Donbasu. Zauważa się, że złożone problemy Ukrainy wynikają z niskiego stanu kultury politycznej wśród elit oraz konfrontacyjnego stylu sprawowania władzy i uprawiania polityki. Zwraca się uwagę, że charakterystyczne są tam trzy szkoły politycznego myślenia, tj. 1. doniecka – preferująca silny ośrodek władzy państwowej, sprawującej kontrolę nad sferą publiczną i prezentujący się na zewnątrz jako monolit; 2. kijowski – dla tego typu myślenia ważniejsze od realnej władzy jest to, aby nie dopuścić do niej rywala; 3. dnipropietrowski – najważniejszy cel to zdobycie władzy i to wszelkimi dostępnymi środkami i sposobami.

W prezentacji ogólnych rozważań o Euromajdanie wyodrębniono sześć zagadnień, tj. 1. Duchowy ataman Majdanu; 2. Metafizyka Euromajdanu – rozważania historiozoficzne; 3. Euromajdan jako zagadnienie badawcze; 4. Współczesne reinterpretacje paradygmatu rewolucji; 5. Konflikt na wschodzie Ukrainy jako „miatężewojna”; 6. Wojna na Ukrainie w 2014 r. w świetle współczesnych rosyjskich koncepcji polityczno-wojskowych. Wskazuje się tu na Szewczenkowską ideę niepodległego

czynu, co wyraziło się m.in. w malowidłach portretu ukraińskiego wieszczka z napisem „Taras Szewczenko – duchowy ataman Majdanu” na tarczach rewolucjonistów z Majdanu, występujących z systemem władzy. W 2014 r. przypadło 200-lecie urodzin wieszczka Euromajdanu, stało się przypomnieniem – jego myśli, poglądów, osobowości, postawy, poezji buntu, godności i wiary, myślenia o narodzie i jego historii.

Wskazuje się, że przemiany nazywane poza Ukrainą Euromajdanem posiadają głębokie korzenie historyczne. Nie należy ich tłumaczyć wyłącznie korzeniami materialnymi. Ukraińskich okcydentalistów ciekawi i wabi wciąż europejski poziom życia. Wydarzenia z 2014 r. ukazują się zarówno z perspektywy narodowej, regionalnej, jak i ogólnoeuropejskiej. Kijowski Plac Niepodległości swego rodzaju oznakę kontestacji obywatelskiej w historii niepodległej Ukrainy Euromajdan pokazał, że Ukrainy nie należy traktować jako państwa, w którym panuje klasyczny system polityczny. Pod względem instytucjonalnym i prawnym przypomina ona bardziej korporację wielobranżową. „Pozornie” wypełnia ona wszystkie atrybuty państwowości – lecz za tą fasadą kryje się skomplikowany system powiązań prywatnych i biznesowych, skupiony w rękach ludzi posiadających olbrzymie majątki oraz wpływy polityczne. Poszczególne grupy oligarchistyczne – reprezentowane przez owe ugrupowania polityczne, także parlamentarne – mają niekiedy sprzeczne ze sobą interesy. Dlatego w kraju tym obowiązuje konfronta-

cyjny sposób sprawowania polityki czy też sprawowania władzy państwowej (s. 94).

Przypomina się, że co najmniej od XVI w. rewolucje towarzyszą historii ludzkości. Odegrały one istotną rolę w tworzeniu się państw nowoczesnych, w przeobrażeniach społeczno-gospodarczych w różnych częściach świata czy też kształtowaniu się systemu międzynarodowego. Rewolucyjne wstrząsy społeczne, konflikty zbrojne pomiędzy państwami rewolucyjnymi i kontrrewolucyjnymi szczególnie dramatycznie naznaczyły politykę światową w XX w. W II połowie XX w. koncepcja rewolucji, jako mechanizmu zmiany społecznej, została w znacznym stopniu zdyskredytowana. W pierwszej dekadzie po zakończeniu zimnej wojny pojawiły się rozważania na temat przyszłości rewolucji jako czynnika zmiany społecznej (s. 96). Na przełomie XX i XXI w. doszło do zmiany dominującego wzorca rewolucji.

Wskazuje się, że kryzys polityczny na Ukrainie, zapoczątkowany przez podpisanie porozumienia przedakcesyjnego z Unią Europejską, w listopadzie 2013 r. doprowadził do istotnych konsekwencji geopolitycznych w Europie Wschodniej.

Odnosząc się do istoty wojny wskazuje się, że we współczesnym świecie jej ideologia orientuje się na suwerenności: a) duchowej (sfera wartości); b) państwowej (przestrzeń polityczna); c) cybernetycznej (informacyjnej) (s. 153).

Charakteryzując system polityczny Ukrainy wyodrębniono zagadnienia:

1. Formowanie się elit politycznych Ukrainy;
2. Elita polityczna niepodległej Ukrainy w obliczu wydarzeń Euromajdanu;
3. Rewolucja godności w świetle teorii wymiany elit i teorii elektoratu Bruce'a Bueno de Mesquity;
4. Witalij Kliczko – „żelazna pięść” Rewolucji Godności?;
5. Pozycja ustrojowa urzędu prezydenta w ukraińskim systemie normatywnym;
6. Polityka rządu Mykoły Azarowa w latach 2010–2013.

W części Postrzeganie Eurorewolucji wskazano zagadnienia: 1. Strategia i taktyka rewolucyjnego Euromajdanu; 2. Etos i zamęt Kościoła wobec Rewolucji Godności; 3. Krótki słownik neologizmów Euromajdanu; 4. Ukraina w perspektywie teorii raju społecznego; 5. Ukraina. Arabska wiosna i demokracja.

W prezentacji życia politycznego wskazuje się, że w ukraińskich strukturach władzy widoczne jest z jednej strony, przywiązanie do tradycyjnych instytucji i stylu sprawowania władzy; a z drugiej – jej wybiórcza adaptacja do wymogów modernizacji (s. 191). Jedną z osobliwości elity politycznej na Ukrainie jest częsta zmiana rządu, pociągająca za sobą cyrkulację w jego strukturach liderów politycznych. Przykładowo, średni okres trwania rządu w latach 1991–2004 to 12,5 miesiąca. W pierwszym składzie rządu 80% osób wywodziło się z nomenklatury. Zauważa się, że szczególnym zagrożeniem dla transformującego się państwa jest udział członków elit władzy politycznej w grupach nacisku, co skutkuje licznymi pato-

logiami. Poprzez powiązania członków elity władzy z oligarchami, tradycja stała się w znacznym stopniu funkcją interesów tych ostatnich. Dla państwa stały się charakterystyczne konflikty wewnętrzne władz państwowych, korupcja, słaba dynamika reform gospodarczych i politycznych, a także brak współpracy pomiędzy poszczególnymi liderami sceny politycznej, co osłabiało rozwój demokracji. Państwo oddaliło się od politycznych wzorów zachodnich – mimo że zmieniały się warunki funkcjonowania, to sposób usprawniania polityki nie uległ istotnym zmianom. Widoczne niejednokrotnie sprzeczne interesy elity władzy są podyktowane nie tylko geopolitycznym położeniem państwa, ale także czynnikami wewnętrznymi, w tym sposobem sprawowania władzy, własnymi interesami, słabo rozwiniętą gospodarką rynkową i dynamiką reform polityczno-gospodarczych (s. 201).

Charakteryzując tzw. ruski świat ukazano zagadnienia: 1. Status ludności rosyjskojęzycznej na Ukrainie w okresie prezydentury Wiktora Janukowycza; 2. Federalizacja Ukrainy jako instrument rozwiązania kryzysu politycznego; 3. Rosyjska opinia publiczna wobec wydarzeń Eurorewolucji; 4. „Siła mięka” Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy; 5. Klub Izborski wobec Ukrainy. W prezentacji problemu ukraińskiego wskazano zagadnienia: 1. Wyborcze zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania zmiany przynależności terytorialnej Krymu – paralele historyczne. Ukazując zaś wojnę noworosyjską wskazano kwe-

stię: 1. Od Ruskiej Wiosny do Noworosji Irredenta rusofobów na Ukrainie jako reakcja na Majdan; 2. Uwarunkowania wojny donbaskiej; 3. Wojna noworosyjska w narracji Dmytro Tymczuka; 4. Formacje zbrojne Noworosji; 5. Przestrzeń geopolityczna Ukrainy; 6. Ukraina a projekt Noworosji. Analizując percepcję Zachodu ukazano zagadnienia: 1. Ukraina jako obszar rywalizacji Rosji i USA w II dekadzie XXI wieku; 2. Stany Zjednoczone wobec Euromajdanu; 3. NATO wobec nowych wyzwań polityki bezpieczeństwa; 4. Wymuszona adopcja niechcianego dziecka. Stosunek Unii Europejskiej do kryzysu na Ukrainie; 5. Kryzys ukraiński z niemieckiej perspektywy; 6. Francuska opinia publiczna wobec Euromajdanu; 7. Państwa bałtyckie wobec kryzysu Ukrainy w 2014 r. W prezentacji ech Euromajdanu wskazano kwestie: 1. Ku światu multipolarnemu. Geopolityczny trójkąt Waszyngton–Moskwa–Pekin; 2. Stosunek BRICS do kryzysu ukraińskiego wyrazem nowej wizji porządku międzynarodowego; 3. Białoruś wobec Euromajdanu. Gospodarka – obronność – wiedza – społeczeństwo; 4. Armenia wobec Euromajdanu. Stosunek Polski do współczesnych wydarzeń na Ukrainie zarysowano w tekstach: 1. Polskie ugrupowania parlamentarne wobec Euromajdanu, 2. Opcja prorosyjska w Polsce: przewodnik subiektywny; 3. Wśród serdecznych przyjaciół... Ekonomiczne koszty kryzysu ukraińskiego dla polskiej gospodarki; 4. Bezpieczeństwo energetyczne Polski w kontekście konfliktu ro-

syjsko-ukraińskiego; 5. Wpływ likwidacji Polski – Ukraińskiego Batalionu Sił Pokojowych na bezpieczeństwo Europy Wschodniej. W ujęciu prognostycznym ukazano zagadnienia: 1. Bezpieczeństwo energetyczne Ukrainy w kontekście wydarzeń na Euromajdanie i wojny w Donbasie; 2. Uwarunkowania reform systemowych na Ukrainie; 3. Pomoc Międzynarodowego Funduszu Walutowego dla Ukrainy.

Istotną część książki stanowi *Bibliografia Euromajdanu*. Wskazano w niej: I Źródła; II Opracowania; III Raporty i analizy; IV Publicystykę. Ważną też część stanowi w niej *Kalendarium Euromajdanu*. Wymieniono w nim wydarzenia od 21 listopada 2013 do 2 listopada 2014 r. oraz ogniwa zdarzeń dotyczące Krymu od 27 stycznia 2014 do 21 marca 2014 r.

Prezentowana książka powstała w ramach badań własnych Ośrodka Studiów Strategicznych Europejskiego Centrum Analiz Geopolitycznych. Celem badań był proces destabilizacji Ukrainy od listopada 2013 r. do momentu podpisania dekretu przez Prezydenta Rosji o inkorporacji Republiki Krymu jako podmiotu Federacji Rosyjskiej w marcu 2014 r. Za równie istotne uznano także przedstawienie oddziaływania tytułowych wydarzeń na stosunki wewnętrzne, jak i relacje międzynarodowe w wymiarze regionalnym i globalnym w postaci faktograficznej, analitycznej i percepcyjnej. Założeniem redaktorów pracy stało się dążenie do ukazania różnych spojrzeń i interpretacji wydarzeń na Ukrainie

w formule „intelektualnej agory”. Stąd też wiele twierdzeń poszczególnych autorów jest sprzecznych z tezami pozostałych. Redaktorzy przyjęli założenie, że obok paradygmatu naukowego, autorzy poszczególnych tekstów mogą wyrażać własny punkt widzenia na wydarzenia ukraińskie, mogą sympatyzować z różnymi stronami osi geograficznej (s. 32). Wskazuje się w uwagach wprowadzających na terminologię i nazewnictwo, które ma inne usytuowanie w języku naukowym, a inne są oczekiwania propagandowe.

W refleksji uogólniającej należy stwierdzić, że lektura prezentowanej książki ujawnia, że 1. Jest to interesujące studium poznawcze zarówno ze względu na dostarczoną bogatą warstwę deskryptywną, jak i różnorodność objaśnień ideologicznych i politycznych; 2. Ujawnienie prawidłowości i zjawisk specyficznych w okresie przemian kulturowych określanymi mianem rewolucyjnych; 3. Wielce złożona jest ocena i percepcja współczesnych zjawisk życia politycznego zarówno wewnątrz państwa ukraińskiego, jak i ich postrzegania zewnętrznego; 4. Zgromadzono w niej z dużą starannością materiały źródłowe oraz literaturę przedmiotu, jak też sporządzono z dużą starannością kalendarium wydarzeń tzw. Euromajdanu; 5. Z naukowego punktu widzenia z dużą starannością łączy się wiedzę teoretyczną z praktyką życia kulturowo-cywilizacyjnego.

Książka zasługuje na dużą uwagę znawców współczesnych przemian

kulturowo-cywilizacyjnych, a zwłaszcza przestrzeni ukraińskiej.

prof. dr hab. Andrzej Chodubski
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański
ul. Jana Bażyńskiego 4
80–309 Gdańsk, Poland
polac@univ.gda.pl

Bibliografia

Czas Euromajdanu, red. Robert Potocki, Marcin Domagała, Dorota Miłowska, Warszawa 2014.

Krzysztof Rafał Prokop, *Rzymskokatolicki biskupi ordynariusze diecezji na ziemiach ruskich dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów (do czasów I wojny światowej). Baków, Chełm (Krasnystaw), Halicz, Kamieniec Podolski. Kijów, Lwów, Łuck, Przemyśl, Żytomierz, Drukarnia Akcydensowa Dorosz Andrzej Wydawnictwo, Warszawa–Drohiczyn 2014, ss. 584*

Rozległe terytoria Rzeczypospolitej przedrozbiorowej, zajmującej we wczesnych czasach nowożytnych jedno z czołowych miejsc pod względem obszaru w Europie wczesnych czasów nowożytnych, zajmowało podzielone na dwie metropolie (gnieźnieńska

i lwowska) 18 diecezji Kościoła katolickiego. Metropolia gnieźnieńska zajmowała powierzchnię 481 900 km² i dzieliła się na 34 archidiakonaty, 229 dekanatów oraz 3527 parafii o przeciętnej powierzchni 137 km². W metropolii lwowskiej, obejmującej przede wszystkim ziemie ruskie we wschodniej części Małopolski o powierzchni 262 000 km², na obszarze sześciu diecezji (chełmska, kamieniecka, kijowska, lwowska, łucka i przemyska) istniało 8 archidiakonatów, 59 dekanatów i 731 parafii o powierzchni przeciętnej 358 km². Łatwo więc dostrzec dysproporcję między obu prowincjami kościelnymi, ale trzeba też uwzględnić dochody poszczególnych diecezji, co wpływało na zainteresowanie ordynariuszy awansem z tych uboższych na bardziej atrakcyjne. Pod tym względem prymat wiódł Kraków 56 tys. dukatów rocznie), który ponaddwukrotnie wyprzedzał prymasowskie Gniezno, a na szarym końcu znajdowały się Chełm (1 tys.) i Kijów (2 tys.), metropolitalny Lwów i Kamieniec (po 4 tys.), lepiej uposażone były Łuck (5 tys.), a zwłaszcza Przemyśl (9 tys.). Obok dochodów o atrakcyjności decydowało miejsce zajmowane w senacie – z biskupów kresowych posiadali je niemający dochodów (a także... diecezji po zajęciu ich terytoriów przez nieprzyjaciół) inflancki i smoleński, łucki zajmował siódme, przemyski ósme, chełmski jedenaste, kijowski 12, kamieniecki 13, za to arcybiskup lwowski drugie, tuż za gnieźnieńskim, a przed krakowskim.